

**EVOLUȚIA REGLEMENTĂRII PRINCIPIULUI PREZUMȚIEI DE
NEVINOVĂȚIE ÎN LEGISLAȚIA PROCESUAL PENALĂ ROMÂNĂ**

ALINA GENTIMIR

Prezumția de nevinovăție constituie baza procesului penal modern, dovedind o relație deosebită cu principiul procesului penal echitabil, întrucât este destinată să protejeze individul față de autoritățile publice¹. Preeminența dreptului existentă în fiecare sistem juridic stabilește și esența existenței prezumției de nevinovăție, care se traduce prin ideea potrivit căreia cel cercetat sau acuzat de săvârșirea unei infracțiuni are dreptul la o justiție independentă sau imparțială a cărei toleranță trebuie să reprezinte marca esențială². Aceasta vizează, așadar, în principal, starea de spirit și atitudinea judecătorului care trebuie să se pronunțe în privința unei acuzații penale, excluzând, în mod categoric, ideile preconcepute și prejudecățile³.

Prezumția de nevinovăție nu trebuie considerată o atestare a poziției morale a unei persoane, întrucât ar fi lipsit de temei și opus uneori chiar realității ca o normă juridică să confere onestitate ireproșabilă cuiva. Ea asigură că nimeni nu va fi tras la răspundere penală și sancționat discreționar, iar atunci când este învinuit de săvârșirea unei infracțiuni se va urma o procedură prin care să se stabilească vinovăția sa⁴.

Această prezumție poate fi apreciată că este o ficțiune juridică care fie justifică investigarea unei persoane implicate, fie atestă că aceasta poate fi desemnată ca vinovată, doar în cazul infracțiunii flagrante⁵.

Având ca principală sursă de inspirație Declarația Drepturilor Omului și Cetățenilor din 1789, promotorii Convenției Europene a Drepturilor Omului au

¹ Guinchard, S.; Buisson, J., *Procédure pénale*, 2^e Edition, Litec, Paris, 2000, p. 444.

² De Salvia, Michele, *Compendium de la jurisprudence de la CEDH*; Strasbourg, 2002, p. 363.

³ Velu, Jacques; Ergec, Russen, *La Convention Européenne des Droits de l'Homme*, Bruylant, Bruxelles, 1990, p. 469; Charrier, Jean Loup, *Code de la Convention Européenne des Droits de l'Homme commentée et annotée*, Litec, Paris, 2000, p. 122.

⁴ Volonciu, Nicolae, *Tratat de procedură penală. Partea generală*, vol.I, *Partea specială*, vol.II, Ediție revăzută și adăugită, Ed. "Paideia", 1996, p. 121.

⁵ Perelmann Ch. apud Guinchard, S., *op. cit.*, p. 444.

consacrat alineatul al doilea al articolului 6 din CEDO prezumției de nevinovăție: «Orice persoană acuzată de o infracțiune este prezumată nevinovată până ce vinovăția sa va fi legal stabilită».

Carta drepturilor fundamentale reiterează întocmai reglementarea prezumției de nevinovăție în articolul 48: «Orice persoană acuzată de o infracțiune este prezumată nevinovată până ce vinovăția sa va fi legal stabilită».

Fie că a fost preluată întocmai aceeași formulare, fie că s-a preferat o alta, prezumția de nevinovăție este consacrată de textele naționale, fie că acestea sunt constituții, fie coduri de procedură penală. Astfel, este afirmată în Constituția Italiei, Spaniei, Portugaliei, a câtorva cantoane elvețiene. În Franța, prezumția de nevinovăție nu este prevăzută în Constituție, ci în Declarația drepturilor omului și cetățeanului din 1789, care potrivit Consiliului constituțional, face parte din «blocul de constituționalitate» și în codul de procedură penală modificat printr-o lege din 15 iunie 2000⁶.

Pentru prima dată în România o normă arondată nemijlocit prezumției de nevinovăției a apărut în articolul 66 al Codului de procedură penală din 1968. Redactarea acestuia, existentă și în prezent, dar cu o denumire marginală diferită, exprimă aspectul juridic-tehnic al principiului, împrejurare care rezultă cu claritate atât din plasarea textului în materia probelor, imediat după articolul 65 referitor la sarcina probațiunii, cât și din modul în care teza este formulată, în sensul dezlegării învinuitului sau inculpatului de obligația probării nevinovăției sale, dar cu sublinierea că acesta are dreptul combaterii tuturor acuzațiilor aduse⁷.

Constituția din 1991 a reevaluat formularea și a prevăzut expres că, până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare, persoana este considerată nevinovată. În doctrină⁸, este observată o aparentă neconcordanță între dispozițiile constituționale și cele ale articolului 6 alineatul 2 din CEDO, care însă va fi argumentată într-o subsecțiune următoare.

Legea nr. 281 din 2003 introduce în Codul de procedură penală român o a doua dispoziție referitoare la prezumția de nevinovăție, într-o formulare diferită de prima consacrare, dar apropiată de textul legii fundamentale. Astfel, articolul 5-2 prevede că «orice persoană este considerată nevinovată până la stabilirea vinovăției sale printr-o hotărâre penală definitivă». Apreciem că tocmai perspectiva diferită de percepere a prezumției de nevinovăție înlătură posibile opinii critice și evidențiază valențele sporite ale reglementării noțiunii.

⁶ Pradel, Jean, *Droit pénal comparé*, 2^{ème} Edition, Dalloz, Paris, 2002, p. 431.

⁷ Volonciu, N., *Conotații din perspectivă europeană la ultimele modificări ale Codului de procedură penală*, R.D.P., 2004, nr. 1, p. 96.

⁸ Neagu, Ion, *Tratat de procedură penală. Partea generală, Partea specială*, Ed. Global Lex, București, 2004, p. 44.

Conținutul și aspectele conexe prezumției de nevinovăție dovedesc o largă arie de posibilități de calificare a acesteia.

În primul rând, trebuie stabilit sensul termenului «prezumție» și felul acesteia⁹. Potrivit, Dicționarului juridic penal¹⁰, prezumția este considerată concluzia logică pe care legea sau organul judiciar o desprinde cu privire la existența unui fapt necunoscut și care nu poate fi dovedit în mod direct sau este greu de probat, din stări sau împrejurări de fapt cunoscute. În ceea ce privește categoriile de prezumții în care poate fi încadrată, precizăm că prezumția de nevinovăție este o prezumție legală categorică¹¹ întrucât legea afirmă nevinovăția persoanei învinuite de săvârșirea unei infracțiuni fără a condiționa această prezumție de dovedirea unui fapt prezumat, se verifică într-un număr restrâns de cazuri cu titlu de excepție și nu se referă la fapte determinate, deplasând obiectul probei de la un fapt la altul, ci la o situație cu caracter general, aplicabilă pentru toate infracțiunile și pentru orice persoană, fără deosebire dacă a fost sau nu condamnată pentru vreo infracțiune.

În al doilea rând, trebuie avut în vedere că prezumția de nevinovăție este un drept fundamental al unui individ, dovadă inserarea sa în cadrul drepturilor enumerate de principalele instrumente internaționale în materia drepturilor omului, Declarația universală a Drepturilor Omului din 1948, Convenția Europeană a Drepturilor Omului din 1950 și Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 1966. Mai mult decât atât, este considerată și un drept esențial într-o societate civilizată circumscrindându-se noțiunii de stat de drept¹².

Această calificare este adoptată în legislația română, chiar în legea fundamentală, întrucât prezumția de nevinovăție este reglementată în Capitolul al II-lea al Titlului al II-lea, intitulat *Drepturi și libertăți fundamentale*. Înscriserea acesteia în cuprinsul articolului privind libertatea individuală – art. 23 alin. 8 – nu semnifică tratarea numai în raport cu aceasta, ci cu aspecte ale întregului proces penal.

Reglementarea articolului 6 al CEDO și organizarea prezentei lucrări pledează în favoarea calificării prezumției de nevinovăție ca fiind o garanție

⁹ Gorgăneanu, Ion Gh., *Prezumția de nevinovăție*, Ed. Intact, București, 1996, p. 21-24; Tulbure, Adrian Ștefan, *Prezumția de nevinovăție. Contribuții la integrarea europeană*, Ed. Red, Sibiu, 1996, p. 73-80.

¹⁰ Boroi, Alexandru; Gorunescu, Mirela; Popescu, Mihaela, *Dicționar de drept penal*, Ed. All Beck, București, 2004, p. 198.

¹¹ Theodoru, Gr., *Principiul procesual al prezumției de nevinovăție*, *Studii și cercetări juridice*, Ed. Academiei R. S. R., ianuarie-martie 1979, p. 33-34.

¹² Charrier, J. L., *op. cit.*, p. 122.

procedurală proprie procesului penal¹³, întrucât are ca destinatar un învinuit sau un inculpat și ca obiect asigurarea oferită acestora că nu vor fi considerați vinovați până la stabilirea vinovăției pe cale legală.

Doctrina românească în materie procesual penală¹⁴ recunoaște și ea că prezumția de nevinovăție constituie o garanție procesuală cu caracter constituțional¹⁵ pentru orice persoană că, în lipsa probelor de nevinovăție, nu poate fi trimisă în judecată și condamnată, deși faptul că este inserată în articolul care dezvoltă libertatea individuală, ar putea determina calificarea sa ca o garanție doar a libertății individuale. În această calitate își găsește funcționalitate în toate instituțiile procesuale fundamentale: începerea urmăririi penale, punerea în mișcare a acțiunii penale, trimiterea în judecată, promovarea căilor de atac.

Literatura de specialitate și jurisprudența europeană – hotărârile *Nolkenbockhoff contra Germaniei* din 25 august 1987¹⁶ - pledează pentru conferirea statutului de principiu prezumției de nevinovăție. Astfel, aceasta este considerată fie un principiu esențial al procesului penal care se impune judecătorului pe întreg parcursul acestuia, fie un principiu de bază al dreptului penal modern¹⁷.

Concepția românească asupra prezumției de nevinovăție, dovedită și de modul de reglementare în legislație, a achiesat la concepția europeană în două etape. Primei etape îi corespunde calificarea prezumției de nevinovăție ca principiu care guvernează materia probațiunii. Temeiul acestei susțineri este constituit de faptul că implicațiile și efectele principale ale prezumției de nevinovăție sunt în legătură directă cu administrarea și aprecierea probelor în procesul penal și, apoi, cu acele instituții procesuale a căror reglementare este influențată de instituția juridică în discuție¹⁸.

Cea de a doua etapă reprezentată de înscrierea prezumției de nevinovăție în seria principiilor procesului penal român, și nu a oricărui principii¹⁹, ci a celor

¹³ Sudre, Frederic, *Droit international et européen des droits de l'homme*, 5^e édition, Presses Universitaires de France, 2001, p. 260; Renucci, Jean Francois *Droit européen des droits de l'homme*, Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris, 2002, p. 280.

¹⁴ Theodoru, Grigore Gr.; *Tratat de Drept procesual penal*, Ed. Hamangiu, 2007, p. 79; Volonciu, N., *op. cit.*, p. 121 ; Gorgăneanu, I. Gh., *op. cit.*, p. 25-30.

¹⁵ Mateuț, Gh. *Prezumția de nevinovăție în lumina Convenției europene și a reglementărilor procedurale interne*, Rev. « Dreptul », 2000, nr. 11, p. 63.

¹⁶ Berger, V., *op. cit.*, p. 307.

¹⁷ Sudre, F., *op. cit.*, p. 260.

¹⁸ Tulbure, Adrian Ștefan, *Prezumția de nevinovăție*, Ed. "Red", Sibiu, 1996, p. 37-57.

¹⁹ Volonciu, N., *op. cit.*, p. 122; Poenaru, Iulian, *Modificarea Codului de procedură penală*, Rev. "Dreptul", 2003, nr. 10, p. 99.

fundamentale, a fost îndelung argumentată de doctrina română²⁰, apreciindu-se că determină structura procesului penal și unele instituții fundamentale ale acestuia. Legiuitorul român s-a conformat solicitărilor interne și europene în anul 2003, când prin Legea nr. 281 a inserat textul consacrat prezumției de nevinovăție între regulile de bază ale procesului penal.

Prezumția de nevinovăție este un principiu fundamental întrucât decurge din scopul procesului penal²¹, constituind o garanție ca nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și asigură realizarea pe deplin a acestuia, obligând organele judiciare de a administra probele necesare pentru dovedirea învinuirii și de a trage, în cazul lipsei unor astfel de probe, concluzia de nevinovăție.

Un alt argument în favoarea instituirii acestui nou principiu este strânsa corelație cu alte principii ale procesului penal: dreptul la apărare, aflarea adevărului, rolul activ al organelor judiciare. În acest sens, trebuie să amintim în primul rând că prezumția de nevinovăție constituie baza procesuală a dreptului la apărare și a celorlalte drepturi procesuale acordate acuzatului. De asemenea, prezumția de nevinovăție exprimă cerința unei cercetări a cauzei sub toate aspectele, atât în favoarea, cât și în defavoarea învinuitului, fără păreri preconcepute cu privire la vinovăția acuzatului. Existența unei asemenea prezumții nu presupune atitudinea pasivă a organelor judiciare față de cei care săvârșesc infracțiuni.

Nu mai puțin important este că prezumția la nevinovăție determină, în mare măsură, și structura procesului penal și unele instituții fundamentale ale acestuia. Evident este că influențează sistemul probator, măsurile preventive și de siguranță, repararea pagubelor suferite de cei condamnați sau arestați pe nedrept²².

În literatura de specialitate²³ s-a arătat că, prin adoptarea prezumției de vinovăție ca principiu de bază, se produce o serie de restructurări ale procesului penal și a concepției judiciare. Astfel, vinovăția se stabilește în cadrul unui proces cu respectarea garanțiilor procesuale, deoarece simpla învinuire nu înseamnă și stabilirea vinovăției; sarcina probei revine organelor judiciare, motiv pentru care interpretarea dovezilor se face în fiecare etapă a procesului penal, concluziile unui organ judiciar nefiind obligatorii și definitive pentru următoarea

²⁰ Theodoru, Gr., *op. cit.*, p. 80; Neagu, I., *op. cit.*, p. 44 ; Gorgăneanu, I. Gh., *op. cit.*, p. 30-35.

²¹ Theodoru, Gr., *Principiul procesual al prezumției de nevinovăție*, p. 35-36; Mateuț, Gh., *Prezumția...*, p. 62.

²² Theodoru, Gr., *Principiul procesual al prezumției...*, p. 35.

²³ Tulbure, A. Șt., *Prezumția...*, p. 72.

fază procesuală; la adoptarea unei hotărâri de condamnare, până la rămânerea definitivă, inculpatul are statutul de persoană nevinovată; la adoptarea unei hotărâri definitive de condamnare prezumția de nevinovăție este răsturnată cu efecte *erga omnes*; hotărârea de condamnare trebuie să se bazeze pe probe certe de vinovăție, iar în caz de îndoială, ce nu poate fi înlăturată prin probe, trebuie să se pronunțe o soluție de achitare; luarea măsurilor preventive nu se poate face decât în cazurile strict enumerate și condițiile stabilite de lege, prin aceasta asigurându-se caracterul de excepție al restrângerii libertății individuale până la stabilirea definitivă a vinovăției.

Considerăm oportună precizarea unor aspecte particulare referitoare la aprecierea prezumției de nevinovăție de către judecătorii europeni, care subliniază existența sau absența concordanței reglementării române cu jurisprudența Curții europene.

Garanția prevăzută în paragraful 2 al articolului 6, contrar celei din paragraful 1, are un domeniu de aplicare care cuprinde întregul proces penal²⁴, necantonându-se doar asupra actelor care statuează asupra temeiniciei unei acuzații, ci aplicându-se și actelor de instrucție. Ea este de interpretare extinsă și nu se limitează numai la vinovăție, ci și la circumstanțele agravante. În principiu, se impune ca infracțiunea care formează obiectul unei cauze, indiferent de calificarea sa în dreptul intern, să aibă natură penală, în sensul european, întrucât articolul 6 se aplică doar acuzației în materie penală. Este acceptat însă de jurisprudența europeană – hotărârea *Salabiaku contra Franței* din 7 octombrie 1988 – ca această garanție să se aplice și în domenii conexe dreptului penal, precum dreptul vamal și cel fiscal²⁵.

În doctrina română²⁶ se apreciază că prezumția de nevinovăție produce efecte din primul moment în care o persoană este învinuită într-o procedură judiciară de săvârșirea unei fapte care ar putea atrage răspunderea penală. În consecință, considerăm că aceasta acționează de la primul act procesual îndeplinit de organele de cercetare penală, adică începerea urmăririi penale. Sunt, însă, omise actele premergătoare. Ar corespunde exigențelor europene ca beneficiare ale acestei garanții să fie și persoanele împotriva cărora s-au depus plângeri penale sau denunțuri și se efectuează investigații prealabile. Dacă avem în vedere că în reglementarea expresă a principiului în discuție nu se face referire la această limită, apreciem că se poate extinde acțiunea prezumției de nevinovăție și asupra

²⁴ Mateuț, Gh., *Prezumția...*, p. 59.

²⁵ Charrier, J.L., *op. cit.*, p. 122.

²⁶ Volonciu, N., *Conotații...*, p. 98.

actelor premergătoare, dat fiind faptul că acestea se efectuează în scopul începerii procesul penal.

Potrivit celor afirmate în secțiunea precedentă, au fost exprimate opinii diferite în privința existenței unei inadvertențe între dispoziția convențională europeană și cea legislativă română, referitoare la limita unde se epuizează prezumția de nevinovăție.

Referitor la formularea europeană, unii juriști au apreciat că există o contradicție între afirmația nevinovăției învinuitului până ce nu se dovedește vinovăția sa potrivit legii și obligația organului de urmărire penală de a începe urmărirea penală împotriva persoanei pe care o învinuiește de săvârșirea unei infracțiuni, dacă are date suficiente și de a lua măsura arestării preventive, de a o trimite în judecată, dacă, după efectuarea probelor, și-a format convingerea despre vinovăția ei. Nu achiesăm la aceste susțineri întrucât avem în vedere că procesul penal român este unul de tip inchiuzitorial; ca urmare sarcina administrării probelor aparține organelor judiciare, în scopul înlăturării erorilor judiciare semnalate în statele unde părțile sunt cele care au această atribuție. Pe de altă parte, trebuie să avem în vedere că faza de urmărire penală, în cadrul căruia își exercită atribuțiile organele de cercetare penală și procurorul, se desfășoară tocmai în scopul ajungerii cauzei în faza de judecată, în care instanța va da soluția care are autoritate de lucru judecat. Rațiunea instituirii fazei de urmărire penală este și imposibilitatea administrării tuturor probelor necesare lămuririi cauzei sub toate aspectele direct în faza de judecată pentru toate infracțiunile prevăzute în Codul penal și legile penale speciale, excepție făcând infracțiunile enumerate în articolul 279 alineatul 2 litera a) al Codului procedură penală. În ceea ce privește măsurile preventive, insistăm că scopul luării acestora este accesoriu fondului cauzei întemeiat și pe stabilirea vinovăției și vizează desfășurarea procesului penal în condiții normale. În consecință, efectuarea actelor enumerate mai sus de către organele de urmărire penală este circumscrisă exercitării funcției de acuzare și nu constituie decât o condiție pentru desfășurarea temeinică și legală a fazei de judecată, iar convingerea organelor de urmărire penală nu este decât una subiectivă, careia i se opune prezumția legală de nevinovăție. Nu mai puțin important este faptul că instanța de judecată nu este obligată să accepte învinuirea decât dacă aceasta este deplin și neîndoiește dovedită²⁷.

Într-o opinie²⁸ se susține că stabilirea legală a vinovăției se realizează printr-o hotărâre judecătorească de condamnare rămasă definitivă, deci se vizează același moment prin ambele formulări. Argumente oferite în sprijinul

²⁷ Theodoru, Gr., *Principiul...*, p. 38-39.

²⁸ Neagu, I., *op. cit.*, p. 44; Tulbure, A. Șt., *Prezumția...*, p. 88.

acestei aprecieri sunt deduse din cele două trăsături esențiale cumulative ale prezumției de nevinovăție: una de fond, anume aceea că nevinovăția este prezumată până când vinovăția inculpatului nu a fost dovedită cu probe neîndoelnice, care să infirme prezumția de nevinovăție prevăzută de lege; a doua formală, ca această vinovăție să fie stabilită printr-o hotărâre penală definitivă. Dacă nu s-ar impune ca ea să fie stabilită printr-o hotărâre penală definitivă a instanței judecătorești, atunci s-ar accepta teza că prezumția de nevinovăție nu este o situație obiectivă pe care legea o consacră, ci ar exprima convingerea subiectivă a fiecărui organ judiciar rezultată din probele administrate în condițiile legii. În situația în care trimiterea în judecată a inculpatului s-ar întemeia pe probe care exclud orice îndoială, atunci instanța l-ar considera pe inculpat vinovat încă de la începutul judecării, deoarece dovada vinovăției sale a fost realizată. De asemenea, nu trebuie omis faptul că doar o hotărâre definitivă de condamnare este executorie și are autoritate de lucru judecat, stabilind, cu efecte *erga omnes*, vinovăția inculpatului²⁹.

Într-o altă opinie³⁰, se contestă formularea adoptată de legiuitorul român. Argumentarea acesteia are în vedere, în primul rând, permisivitatea deosebită oferită de redactorii textului convențional european fiecărui stat să stabilească momentul în care vinovăția este legal stabilită, în funcție de legislația, doctrina, practica și tradiția sa juridică, fără a se preciza dacă este sau nu nevoie de o hotărâre definitivă. Cele două ipoteze care se conturează sunt cele potrivit cărora prezumția de nevinovăție este înlăturată fie în cazul unei hotărâri de condamnare nedefinitive, fie al unei definitive.

Legislația română a adoptat a doua ipoteză, care implică, nu în mod necesar, exercitarea căilor de atac, întrucât o sentință poate fi definitivă prin nepromovarea apelului sau recursului în termenul prevăzut de lege. Întrucât se fac referiri exprese la hotărâri definitive, se exclud căile extraordinare de atac, care pot fi promovate doar împotriva unor hotărâri cu caracter definitiv.

Dar de ce prezumția de nevinovăție acoperă doar activitățile corespunzătoare căilor ordinare de atac și nu se extinde și asupra căilor extraordinare de atac. Doctrina europeană³¹ se referă la ciclul extraordinar al procesului penal, în contextul căruia se afirmă că într-un sistem național care recunoaște un dublu grad de jurisdicție și se acordă o valoare suspensivă mecanismului de casare, vinovăția este legal stabilită doar după respingerea recursului împotriva hotărârii de condamnare a unei curți de apel. Însă trebuie avut în vedere că în majoritatea

²⁹ Theodoru, Gr., *Principiul procesual al prezumției de nevinovăție*, p. 39.

³⁰ Volonciu, N., *Conotații...*, p. 98.

³¹ Pettiti, Louis Edmond; Coustère, V. C.; Lambert, P.; Durand, D.; Eissens, M.A., *La Convention Européenne des Droits de l'Homme*, Editions Nemesi, Bruxelles, 1992, p. 271.

reglementărilor occidentale recursul constituie o cale extraordinară de atac, rezolvarea lui fiind de competența exclusivă a instanței supreme, care este singura abilitată să caseze o hotărâre.

Acesta poate fi considerat un prim argument care contestă reglementarea actuală a prezumției de nevinovăție, în ceea ce privește existența unei condiții referitoare la caracterul definitiv al unei hotărâri.

Un alt argument se referă la faptul că vinovăția poate fi stabilită nu numai printr-o hotărâre de condamnare, ci și prin alte hotărâri, jurisprudența europeană susținând aceasta. Spre exemplu, în hotărârile *Minelli contra Elveției* din 25 martie 1983, și *Nolkenbockhoff contra Germaniei* din 25 aug 1987, s-a analizat că expirarea termenului legal de prescripție a determinat pronunțarea încetării procesului penal. Hotărârile *Englert contra Germanie* din 25 august 1987, și *Adolf contra Austriei* din 26 martie 1982³², au adus în atenția judecătorilor europeni cazuri care se pot încadra în legislația română la lipsa de pericol social a faptei: forma de vinovăție atenuată și sancțiunea redusă în comparație cu pedepsele aplicate pentru alte infracțiuni. Dar trebuie să se aibă în vedere că prin aceleași decizii s-a refuzat inculpatului rambursarea cheltuielilor de judecată și taxe făcute și o reparație pentru detenția provizorie, ceea ce s-a apreciat că echivalează în substanță cu o constatare a vinovăției, fără ca aceasta din urmă să fie în prealabil stabilită legal și îndeosebi fără ca cel interesat să aibă ocazia să-și exercite drepturile de apărare. Cu toate acestea, vis-à-vis de aceste hotărâri, instanța de la Strasbourg apreciază, totuși, că deciziile naționale, folosind termeni ambigui sau prea puțin satisfăcători, descriu mai mult “o stare de suspiciune” și nu cuprind o constatare a vinovăției³³.

Acest demers jurisprudential este important nu prin concluzia la care s-a ajuns, ci prin aducerea în discuție a unei chestiuni noi: vinovăția poate fi stabilită doar prin aplicarea unei sancțiuni penale sau pot fi acceptate și măsuri de substituție, la care să se apeleze în cazul intervenției unor factori-condiție în cauze penale în care faptele incriminate conduc, cu cea mai mare probabilitate, la o soluție de condamnare a inculpatului.

Spețele aduse în fața instanței de la Strasbourg demonstrează că reglementarea prezumției de nevinovăție din Constituția din România este una excesiv de limitativă, această garanție putând exista și până la o hotărâre de încetare a procesului penal, prescripția încadrându-se în cazurile de la articolul 10 literele f)-j) al Codului de procedură penală și chiar una de achitare, dar care, considerăm că are caracter excepțional, fiind acceptat doar cazul de la articolul 10 litera b)-1 din Codul de procedură penală.

³² Berger, V., *op. cit.*, p. 307-309.

³³ Velu, J., *op. cit.*, p. 476.

Acest neajuns a fost înlăturat de legiuitor prin Legea nr. 281 din 2003, întrucât nu a mai limitat acțiunea prezumției de nevinovăție doar la un anumit act, respectiv hotărârea de condamnare, ci a preferat o formulare mai largă, care să permită cuprinderea în hotărâri și altor soluții ale acțiunii penale.

Revenind la cele două ipoteze, considerăm că se impune să amintim, deși modificările legislative care au intervenit au redresat situația, că, în concepția celor care văd suficientă o condamnare, chiar nedefinitivă, a inculpatului pentru înlăturarea prezumției de nevinovăție, acesta devine condamnat, iar privarea de libertate în cadrul căilor de atac era considerată executarea pedepsei. În ipoteza opusă, privarea de libertate în jurisdicția facultativă reprezenta prelungirea arestării preventive în cursul căilor de atac până la rămânerea definitivă a hotărârii de condamnare la o pedeapsă privativă de libertate. Faptul că în reglementarea română anterioară se proceda la prelungirea arestării preventive la fiecare interval de 30 de zile doar în cadrul urmăririi penale, nu și în faza de judecată, era considerată o atingere adusă prezumției de nevinovăție, contrară dispozițiilor constituționale în vigoare și în acea perioadă.

O ultimă observație referitoare la limita la care se epuizează prezumția de nevinovăție are ca obiect excluderea posibilității ca un act al procurorului să stabilească vinovăția celui învinuit de săvârșirea unei infracțiuni. Principalul argument este faptul că o rezoluție sau o ordonanță de încetare a urmăririi penale sau de scoatere de sub urmărire penală nu are autoritate de lucru judecat, respectiv efecte *erga omnes*³⁴.

Organele de la Strasbourg recunosc că dreptul prezumției de nevinovăție trebuie să se aplice în fiecare situație în care o persoană este obiectul unor declarații care reflectă existența unui sentiment de vinovăție a sa³⁵ sau trebuie să profite oricărei persoane care nu este condamnată definitiv – hotărârea *Adolf contra Austriei* din 26 martie 1982³⁶. În consecință, domeniului de aplicare *ratione personae* al acestei garanții cunoaște o constantă extindere, beneficiari ai acestui drept putând fi cel suspectat, învinuitul, arestatul preventiv sau inculpatul³⁷.

Fără a intra în detalii, date fiind controversele din practica judiciară, se impune a se preciza că prezumția de nevinovăție constituie un atribut al celui arestat atât timp cât dispozițiile articolului 5 al CEDO sunt interpretate în lumina articolului 6 alineatul 2 al CEDO, în sensul că detenția preventivă nu trebuie să “deghizeze” o

³⁴ Theodoru, Gr., *Tratat...*, p. 120.

³⁵ Pettiti, L.E., *op. cit.*, p. 270; Guinchard, S., *op. cit.*, p. 445.

³⁶ Renucci, J.F., *op. cit.*, p. 280.

³⁷ Velu, Jacques; Ergec, Russen, *La Convention Européenne des Droits de l'Homme*, Bruylant, Bruxelles, 1990, p. 472.

sannciune penală anticipată³⁸ și are caracter de excepție³⁹, regula fiind participarea învinuitului sau inculpatului la procesul penal în stare de libertate. Persoana deținută satisface, astfel, o datorie de sacrificiu față de societate⁴⁰.

În pofida existenței în literatura de specialitate română a unei controverse legate de limita superioară a duratei prezumției de nevinovăție, domeniul personal nu este afectat, având aceeași subiecți.

Modificarea ariei de aplicare a dreptului în discuție are repercusiuni și în privința celor cărora trebuie să îl respecte.

Această interpretare extensivă a articolului 6 aliniatul 2 se întemeiază pe argumente temeinice. Un argument decurge dintr-un principiu frecvent afirmat de Curtea europeană și amintit și în capitolele anterioare: «scopul Convenției constă în apărarea drepturilor nu teoretice sau iluzorii, ci concrete și efective». Prin urmare, din punct de vedere pragmatic, reprezentanții statului nu trebuie să declare că o persoană este vinovată de săvârșirea unei infracțiuni înainte ca vinovăția sa să fie proclamată în mod legal. În continuarea celui dintâi, un alt argument pertinent se referă la imperativul coerenței. Se apreciază că poate apărea ca lipsit de temei un proces dacă, încă de la începerea acestuia, învinuitul compare în ochii tuturor ca vinovat⁴¹.

Organele de cercetare penală și procurorul pot informa publicul cu discreție și rezervele pe care le impune respectul prezumției de nevinovăție⁴².

Obligația judecătorului de a respecta prezumția de nevinovăție se află în strânsă relație cu datoria acestuia de a fi imparțial și de a asigura exercitarea eficientă a drepturilor de apărare. În consecință, acesta trebuie să se abțină de la orice act care ar putea fi interpretat ca o manifestare a convingerii sale în privința vinovăției inculpatului. Cea mai evidentă formă este utilizarea unor formulări în adresarea către inculpat sau martori, precum « ai pătat onoarea familiei tale » ori « încă de la primele declarații am înțeles acest dosar »⁴³. Nu are aceeași semnificație insistența judecătorului în cunoașterea tuturor circumstanțelor, întrucât aceasta se circumscrie necesității satisfacerii exigenței de aflare a adevărului.

De asemenea, judecătorul nu este responsabil de susținerile făcute de procuror, alte părți decât inculpatul, experții sau martorii. Inșă, poate crea o

³⁸ Van Dijk, P.; Van Hoof, G. J. H., *Theory and Practice of European Convention of Human Rights*, Second Edition, Kluwer Law and Taxation Publishers Deventer, Boston, 1990, p. 264

³⁹ Theodoru, Gr., *op. cit.*, p. 81.

⁴⁰ Schorn apud J. Velu, *op. cit.*, p. 477.

⁴¹ Pettiti, L.E., *op. cit.*, p. 271.

⁴² Mateuț, Gh., *Prezumția...*, p. 60.

⁴³ Velu, J., *op. cit.*, p. 480.

astfel de impresie de animozitate, judecătorul care nu intervine în cazul în care participanții enumerați au manifestări cu caracter injurios.

În cazul în care se constată că organele judiciare nu au luat măsuri adecvate pentru a preveni sau reprimă nesocotirea de către presă a prezumției de nevinovăție într-o campanie de presă dirijată împotriva unei persoane, se poate atrage responsabilitatea statului⁴⁴.

Atingerea prezumției de nevinovăție, contrar a ceea ce a declarat instanța de la Strasbourg în hotărârea *Minnelli contra Elveției* din 25 martie 1983, nu poate fi actul exclusiv al unei autorități judiciare. Chiar dacă este vorba de o garanție procedurală, ea se adresează oricărei alte autorități a statului, cum ar fi ministrul de interne sau înalți reprezentanți ai poliției – hotărârea *Alenet de Ribemont contra Franței* din 10 februarie 1995⁴⁵.

Referitor la alte autorități publice, jurisprudența europeană – hotărârile *Sekanina contra Austriei* din 25 august 1993⁴⁶ – a avut în vedere îndeosebi obligația acestora de a aborda cu maximă prudență⁴⁷ informările făcute în cadrul interviurilor și conferințelor de presă. Pentru a se respecta prezumția de nevinovăție a unei persoane, s-a statuat că se pot oferi informații că s-a început cercetarea penală contra unei persoane determinate, dar, pentru ca publicul să nu înțeleagă greșit, nu trebuie să se declare nimic care să conducă la concluzia ca acea persoană este vinovată⁴⁸. Se poate afirma că există suspiciuni, că anumite persoane au fost arestate sau că ele au făcut declarații⁴⁹.

Dacă din perspectiva tocmai prezentată, autoritățile publice române se confruntă cu aceleași deficiențe în activitatea proprie, fiind recomandabilă o intensificare a eforturilor de satisfacere a exigențelor europene, poate fi constatată adoptarea într-o formă similară atât în legislația română – articolul 65 al Codului de procedură penală român – cât și în jurisprudența europeană – hotărârea *Austria contra Italia* din 30 martie 1963⁵⁰ – a unei condiții a sistemului inchiuzitorial, referitoare la sarcina administrării probelor, care în procesul penal, revine, în principal, reprezentantului ministerului public și, în mod excepțional, judecătorului.

⁴⁴ Mateuț, Gh., *Prezumția...*, p. 60.

⁴⁵ Charrier, J. L., *op. cit.*, p. 123; Pettiti, L.E., *op. cit.*, p. 270; Sudre, F., *op. cit.*, p. 260; Renucci, J.F., *op. cit.*, p. 280.

⁴⁶ Berger, V., *op. cit.*, p. 310.

⁴⁷ Guinchard, S., *op. cit.*, p. 446.

⁴⁸ Charrier, J.L., *op. cit.*, p. 123; Velu, J., *op. cit.*, p. 481.

⁴⁹ Velu, J., *op. cit.*, p. 481.

⁵⁰ Ibidem, p. 470.

Respectarea neutralității situației juridice a unui suspect este o obligație care aparține și persoanelor private, între care se disting, în mod deosebit jurnaliștii⁵¹.

Considerăm că este utilă, în stabilirea raportului dintre prezumția de nevinovăție și libertatea presei, prezentarea a trei modele, chiar dacă unul nu se încadrează în spațiul european: modelul britanic adept al secretului actelor judiciare; modelul francez care acceptă secretul cu moderație; modelul american care preferă publicitatea.

În Marea Britanie se disting trei faze. Primei faze îi corespunde ancheta poliției, în cadrul căreia numele celor cercetați nu sunt dezvăluite publicului, încălcările acestei obligații fiind sever sancționate. Cea de-a doua fază, a audierilor preliminare procesului este faza în care este permisă publicarea numelui judecătorului, numele, adresa, profesia părților, ca de altfel și vârsta acuzatului, martorii, învinuirea, numele avocaților, decizia tribunalului. Nici în a treia fază, cea a audierilor, publicitatea nu este totală, întrucât deși publicul are acces la ședință, legiuitorul englez nu dorește ca presa să creeze prejudecăți privind vinovăția inculpatului și astfel să influențeze jurații.⁵² În privința aceasta, instanța de la Strasbourg a statuat prin hotărârea *Sunday Times contra Marii Britanii* din 26 aprilie 1979⁵³ că infracțiunea de sfidare a curții, *contempt of court*, implică o responsabilitate strictă dacă s-a creat un risc substanțial sau o atingere gravă cursului justiției.

În Franța, ca și în Spania, Belgia, Italia, Germania există distincție netă între prima fază procesuală, căreia îi corespunde secretul pe care trebuie să-l păstreze doar organele judiciare, și care este unul profesional, întrucât ceilalți participanți pot informa presa și cea de-a doua, a judecății, în care poate fi permisă, după obținerea și acordului părților, televizarea dezbaterilor⁵⁴.

Modelul american cunoaște doar două îngrădiri ale publicității: ancheta poliției și stabilirea actului de acuzare de către marele juriu. Această deplinătate a publicității este contestată din ce în ce mai acerb de juriștii americani și datorită aducerii de atingeri prezumției de nevinovăție⁵⁵.

Comparând modelul românesc, constatăm că acesta se încadrează în cel intermediar, continental-european, agreat și de instanța de la Strasbourg.

⁵¹ Cohen Jonathan, G., *Convention européenne des droits de l'homme. Droit à un proces équitable*, J.Cl. nr.281; Velu, J., *op. cit.*, p. 482.

⁵² Pradel, J., *op. cit.*, p. 422-423.

⁵³ Macovei, Monica, *Hotărâri ale Curții Europene a Drepturilor Omului*, vol. II, Polirom, Iași, 2001, p. 54.

⁵⁴ Pradel, J., *op. cit.*, p. 424-426.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 426-428.

Publicarea de relatări cu privire la cauze penale nesoluționate definitiv poate avea un efect negativ, indiferent de faza procesului în care se află. În acest sens, nu poate fi ignorată și mediatizarea dezbaterilor judiciare, care este susceptibilă să lezeze imparțialitatea judecătorilor, deoarece o campanie de presă virulentă poate determina pe judecător să aibă anumite prejudecăți, ceea ce s-ar răsfrânge negativ asupra prezumției de nevinovăție⁵⁶.

EVOLUTION DE LA RÉGLEMENTATION DU PRINCIPE DE LA PRÉSUMPTION D'INNOCENCE DANS LA LÉGISLATION PROCÉDURALE PÉNALE ROUMAINE

- Résumé -

Représentant un important acte normatif roumain moderne, le Code roumain de procédure pénale de 1968 consacre le principe de la présomption d'innocence dans le chapitre des épreuves en matière pénale, stipulant que celui-ci est violé en cas de déplacement de la charge de la preuve de l'accusation sur la défense.

L'article 23 paragraphe 8 de la Constitution roumaine statue que „toute personne accusée d'une infraction est présumée innocente jusqu'à ce que sa culpabilité ait été légalement établie”. En ayant la même rédaction, l'article 5² du Code roumain de procédure pénale, régit l'ensemble de la procédure pénale, indépendamment de l'issue des poursuites, et non le seul examen du bien-fondé de l'accusation.

Le droit à être présumé innocent au titre de l'article ne vaut qu'en rapport avec l'infraction précise dont le prévenu est „accusé”. Des lors qu'il a été prouvé que celui-ci est coupable de l'infraction en cause, le principe de la présomption d'innocence ne peut s'appliquer en rapport avec les allégations énoncées au sujet de la personnalité et du comportement de l'intéressée dans le cadre de la procédure d'infliction de la peine, à moins que ces allégations soient d'une nature et d'un degré tels qu'elles s'analysent en la formulation d'une nouvelle „accusation”, au sens autonome que possède cette nation dans le cadre de la Convention Européenne des droits de l'homme.

La présomption d'innocence se trouve méconnue si, sans établissement légal préalable de la culpabilité d'un prévenu et, notamment, sans que ce dernier ait eu l'occasion d'exercer les droits de la défense, une décision judiciaire le concernant reflète le sentiment qu'il est coupable. Il peut en aller ainsi même en l'absence de constat formel. Il suffit d'une motivation donnant à penser que le juge considère l'intéressé comme coupable.

Une atteinte à la présomption d'innocence peut émaner non seulement d'un juge ou d'un tribunal mais aussi d'autres autorités publiques.

⁵⁶ Gâlcă, Carmen, *Prezumția de nevinovăție*, Rev. „Dreptul”, nr.3, 2001, p. 68.